Motion

1980/81:1912

av Rune Gustavsson m. fl.

om alkohol- och narkotikapolitiken

Inledning

Missbruket av alkohol och narkotika är omfattande. Det orsakar stora skadeverkningar för både individ och samhälle. Under en lång följd av år på 1950- och 1960-talen växte missbruksproblemen kraftigt utan att motåtgärder sattes in.

Regeringsskiftet 1976 inleddes en medveten politik i missbruksfrågorna. 1977 fastslogs ett långsiktigt program för alkoholpolitiken och 1978 ett liknande program för narkotikapolitiken. Dessa program, som har ett flerårigt perspektiv, har följts av successivt ökade ansträngningar för att få ner drogmissbruket. Jämsides har skett en satsning på både förebyggande insatser och en utbyggd vård.

Exempel på detta är:

- Kraftigt ökade resurser på förebyggande åtgärder och upplysningsverksamhet.
- Ökat stöd till frivilliga organisationer för såväl förebyggande som rehabiliterande verksamhet.
- En kraftig utbyggnad av antalet vård- och inackorderingsplatser för alkohol- och narkotikamissbrukare har skett. Likaså har det statliga stödet till behandlingshem för narkotikamissbrukare ökats betydligt. 1978 när riksdagen antog åtgärdsprogrammet mot narkotikamissbruket fanns 180 platser vid behandlingshem för narkotikamissbrukare. I juli 1981 beräknas antalet ststsbidragsberättigade platser vara 400. Försök med familjevård pågår, liksom utbyggnad av den öppna narkomanvården.
- Huvudmannaskapet för ungdomsvårdsskolor och nykterhetsvårdsanstalter överförs 1 januari 1983 till kommuner och landsting, varigenom förutsättningar skapas för en sammanhållen vårdkedja.
- Skolans metoder att nå ungdomar i riskzonen har förbättrats. 500 studiecirkelledare har utbildats och leder cirklar i hela landet om vård av missbrukare.
- En särskild handbok för skolpersonal i drogfrågor har getts ut, och under våren 1981 ges en bok i drogfrågor ut till föräldrar.
- Ökad samverkan sker mellan behandlingsenheter, arbetsförmedling, arbetsgivare och fackliga organisationer för att förbättra missbrukarnas arbetsmarknadssituation.
- Polisen och åklagarväsendets resurser för att komma åt narkotikabrottsligheten har ökats.

- Inom kriminalvården pågår omfattande verksamhet med särskilda insatser för att rehabilitera intagna som är narkotikamissbrukare.
- Straffskärpning för grova narkotikabrott har nyligen föreslagits.
- Under fyra år har regeringen anvisat 2 milj. kr. årligen till FN:s narkotikafond i syfte att minska illegal odling av opium.
- Regeringens samordningsorgan för alkoholfrågor, SAMO, verkar för ökade och samordnade insatser på det alkoholpolitiska området.

De insatser som gjorts ser nu glädjande nog ut att innebära en ändrad utveckling. Sannolikt kommer för år 1980 att kunna redovisas de lägsta försäljningssiffrorna sedan 1960-talet. Arbetet i missbruksfrågorna har också lett till ett stort engagemang i hela samhällslivet från både myndigheter, folkrörelser och enskilda personer. Det ökade engagemanget har lagt en viktig grund att fortsätta arbeta från.

Årets budgetproposition innebär fortsatta satsningar på att nedbringa alkohol- och narkotikamissbruket. Nya vårdplatser föreslås både inom alkoholist- och narkomanvården. Den under 1980 bedrivna kampanjen "Aktion mot alkoholfaran" förs vidare genom stöd till fortsatta informationsinsatser. 7,5 milj. kr. föreslås för informationsåtgärder enligt förslag från det under 1980 inrättade samordningsorganet för alkoholfrågor (SAMO). Det informationsarbete som bedrivs av olika frivilligorganisationer föreslås få 4,1 milj. kr., medan socialstyrelsens nämnd för alkoholfrågor föreslås få 9,25 milj. kr. för riksomfattande informationskampanjer. Därutöver kan medel via allmänna arvsfonden komma att anslås till insatser bland barn och ungdomar.

Vi vill för egen del understryka budgetpropositionens satsning på åtgärder som syftar till att ändra våra attityder i drogfrågorna. Särskilt viktigt är att informationsinsatserna visar på positiva alternativ till ett förljuget förhärligande av alkoholen och narkotikan.

Planering för gemenskap

Orsakerna till alkohol- och narkotikamissbruket är många och fordrar en rad samordnade insatser över hela samhällslivet.

Befolkningsomflyttningarna som skedde i strukturomvandlingens spår under 1950- och 1960-talen har gjort att många människor förlorat sin förankring i en invand och trygg miljö. För många ledde flyttningspolitiken till att de förlorade kontakterna med släkt och vänner, och den värdefulla kontakten mellan generationerna försämrades. I de snabbt växande nya orterna har man inte förmått återskapa trivseln och hemkänslan, utan många känner främlingskap i de nya miljöerna. Det förändrade familjemönstret gör också att många människor lever ensamma och därigenom blir mer utlämnade, utan stöd från närstående.

Centerpartiet varnade på ett tidigt stadium för koncentrationspolitikens sociala skadeverkningar, men varningarna fick ofta klinga ohörda. Mycket

tyder på att koncentrationspolitiken skördat ett högt pris i människor som inte klarat omställningarna till nya orter och livsmönster. För många har vantrivseln i samband med nya levnadsförhållanden lett fram till alkoholmissbruk, där alkoholen fått ersätta bristen på gemenskap med andra. Även i avfolkningsområden ledde centraliseringen till negativa sociala effekter bl. a. genom att de unga människorna i yrkesaktiva åldrar flyttat.

En särskilt utsatt grupp i vårt samhälle är barn och ungdomar. Under uppväxtåren grundläggs deras möjligheter att utvecklas till harmoniska människor. För många barn och ungdomar har inte skolan förmått ge tillräcklig trygghet och säkerhet för att de skall klara steget över till vuxentillvaron. Kontakten mellan skolan och arbetslivet är dålig. Den första kontakten med arbetslivet blir för många negativ när de inte får något arbete. Värst drabbas de som går direkt ut i arbetsmarknaden utan en yrkesutbildning. Ungdomsarbetslösheten har i sin tur inneburit risk för att många ungdomar hamnar i en passiv tillvaro där de tar till alkohol och narkotika för att fly undan vardagen.

Den bristande trygghetskänsla som många människor upplever har de försökt kompensera genom materiella ting. Detta har ibland lett till en överdriven prylkonsumtion som inte har kunnat ersätta behovet av gemenskap. Ett sådant samhälle leder till fler utslagna och nya sociala problem.

För att hejda alkohol- och narkotikamissbruket måste vi stoppa koncentrationsutvecklingen och skapa ett samhälle där gemenskap, social trygghet och ekonomisk grundtrygghet sätts i förgrunden.

Bakgrund

Alkoholmissbruket är i särklass det mest omfattande drogmissbruket. Under en lång följd av år har alkoholens skadeverkningar ökat i omfattning. Grundläggande för skadeverkningarna är nivån på den totala alkoholkonsumtionen. Under perioden 1946 till 1976 nästan fördubblades alkoholkonsumtionen räknat i hundraprocentig alkohol från 4 till 7,7 liter per innevånare och år. Omräknat i 40-procentig alkohol – vilket ungefärligen är den alkoholstyrka som spritdrycker normalt har – är genomsnittskonsumtionen per svensk och år i dag 19 liter. Bakom dessa siffror ligger en omfattande utbredning av alkoholskadorna till allt fler människor. En vanlig bedömning är att minst 300 000 personer i vårt land lider av medicinska skadeverkningar till följd av alkoholmissbruk. Om vi inte kan bryta utvecklingen av alkoholmissbruket riskerar uppemot 1 miljon svenskar att lida av alkoholskador på 1990-talet.

Förutom de mänskliga tragedier som drabbar missbrukaren och hans omgivning drabbas hela samhället svårt. En stor del av våra samlade social- och sjukvårdsresurser går åt för att mildra alkoholens skadeeffekter. Inom den psykiatriska sjukvården hade år 1976 nära 40 % av alla sjukskrivna

alkoholbesvär. Inom kroppssjukvården har bedömts att 20 % av vårdplatserna tas i anspråk för alkoholbetingade sjukdomar. Därtill kommer att alkoholmissbruket ligger bakom en betydande andel av sjukskrivningsfallen och förtidspensioneringarna. Alkoholmissbruket ligger bakom en stor del av antalet trafik- och drunkningsolyckor. Inom arbetslivet sker också ett betydande produktionsbortfall till följd av den sjukfrånvaro och de arbetsskador som beror på missbruket. Enligt en försiktig amerikansk undersökning skulle enbart kostnaderna för produktionsbortfall till följd av alkoholmissbruk, överförda till svenska förhållanden, uppgå till minst 5 miljarder kronor per år.

Alkoholmissbruket är omfattande både bland män och kvinnor, olika åldersgrupper och socialgrupper samt bland människor bosatta i olika regioner. Särskilt allvarligt är det ökade missbruket bland ungdomar. Alkoholdebuten sker vid allt lägre ålder, vilket gör att alkoholskadorna framträder vid unga år. De som börjar missbruka alkohol i tidiga tonåren riskerar att aldrig kunna återanpassa sig till en normal tillvaro. Många av dem går en för tidig död till mötes.

Narkotikamissbruket är omfattande och har fått spridning över hela landet även om antalet narkomaner är störst i storstadsområdena. En statlig utredning har uppskattat antalet tunga narkotikamissbrukare till mellan 10 000 och 14 000 personer. Från polisens sida är en vanlig bedömning att antalet missbrukare är betydligt högre. Tre fjärdedelar av narkotikamissbrukarna är män och en fjärdedel kvinnor. Genomsnittsåldern ligger omkring 27 år. Även om missbruket av narkotika inte har samma totala omfattning som alkoholmissbruket skördas många offer genom narkotikapreparatens snabba tillvänjningseffekter. Det är mycket vanligt att blandmissbruk förekommer av alkohol och narkotika, varför insatserna mot missbruket måste ske samordnat. En omfattande brottslighet frodas också kring narkotikahanteringen.

Beskrivningen av alkohol- och narkotikamissbrukets omfattning skulle kunna göras mycket längre. Den ovanstående redogörelsen för nuläget bör dock med tillräckligt eftertryck göra oss alla medvetna om att missbruksfrågorna angår oss som samhällsmedborgare. Ökad uppmärksamhet måste desstom ägnas sniffningen och läkemedelsmissbruket som också har oroande stor omfattning.

Mål

I riksdagens alkoholpolitiska beslut från år 1977 fastslogs att det övergripande målet skall vara att få ner den totala alkoholkonsumtionen för att den vägen tränga tillbaka alkoholskadorna. För narkotikapolitiken fastslog riksdagen 1978 som övergripande mål att samhället inte kan godta något annat bruk av narkotika än det som är medicinskt motiverat. Allt annat bruk är missbruk och måste med kraft bekämpas.

Enligt centerns mening bildar de mål riksdagen antagit en god grund för det fortsatta arbetet i missbruksfrågorna. Det alkoholpolitiska målet stöds klart av forskningen som visat på ett samband mellan den totala alkoholkonsumtionen och alkoholskadornas omfattning. Viss forskning har visat att de medicinska alkoholskadorna fyrdubblas när alkoholkonsumtionen fördubblas. Om huvudmålet – en sänkt total alkoholkonsumtion – bör därför kunna råda stor enighet. Samma enighet bör kunna råda om att vi aldrig kan acceptera att narkotikan blir en del av vårt kulturmönster. Därför är det viktigt att med kraft motverka knarkliberala uppfattningar som går ut på att vi skall uppmjuka inställningen till s. k. lättare narkotika. Erfarenheten visar att t. ex. haschet har skadliga medicinska effekter och lätt blir en inkörsport till missbruk av tyngre narkotika.

För att riksdagens målsättningar i missbruksfrågorna skall kunna förverkligas måste ske ett arbete på bred front. Alla myndigheter på såväl riks- som regional- och lokalplanet måste gemensamt engagera sig i det förebyggande arbetet.

Tyvärr kan konstateras att riksdagens uttalade målsättningar inte alltid slagit igenom i den praktiska verksamheten. Till en del är förklaringen att informationen om riksdagsbeslutens innebörd inte förmått tränga fram till alla berörda. Men beklagligtvis finns också exempel på att samhälleliga organ tar för lätt på problemen. Vi anser därför att information bör gå ut till samhälleliga organ på riks-, regional- och lokalplanet om de mål riksdagen satt upp i missbruksfrågorna.

Förebyggande insatser

För att kunna bryta missbruksutvecklingen är de förebyggande insatserna de viktigaste medlen. Till stor del kan insatserna mot alkohol- resp. narkotikamissbruket ske samordnat. I vissa avseenden måste metoderna för att motverka de båda drogerna skilja sig åt beroende på att missbruksmönstret har olika karaktär.

Den kanske viktigaste förebyggande insatsen är att få till stånd ändrade attityder till alkoholbruket. Ett efterföljansvärt exempel är den kampanj i alkoholfrågorna som regeringen tog initiativ till under 1980 och som nu fortsätter. Det är genom att få människor att visa återhållsamhet med alkohol och genom insatser på ett tidigt stadium, när tendenser till missbruk visar sig, som vi mest framgångsrikt kan bekämpa alkoholskadorna. Vuxengenerationen måste känna ett ansvar gentemot barn och ungdomar och för egen del visa återhållsamhet med alkohol. Ett särskilt ansvar måste självfallet vila på föräldrarna. Om inte barnen märker att deras egna föräldrar föregår med gott exempel riskerar varningarna för missbrukets skadeverkningar att få förklinga ohörda.

Hemmens ansvar kan inte nog betonas. I unga år grundläggs barnens utveckling. En trygg uppväxt skapar förutsättningar för att ett barn skall växa

upp till en harmonisk vuxen. Föräldrarna måste känna att de har stöd i sin fostrargärning. De måste ges möjlighet till att ägna tillräckligt med tid åt barnen. Småbarnsföräldrar måste ha valfrihet att fördela ansvaret för vården av barn på det sätt som bäst passar den egna familjens situation.

Det personliga ansvarstagandet måste vi alla ålägga oss och inte tro att kampen mot missbruket kan skötas enbart av sjukvården och socialvården. Ansvaret måste vidare delas av näringslivet, fackföreningarna, föreningslivet i övrigt och skolan. Vi måste som medmänniskor visa ansvar och ställa upp för personer i vår omgivning som börjar få missbruksproblem, vare sig de är släktingar, grannar eller arbetskamrater. När myndigheterna får kontakt med en missbrukare har ofta missbruket gått så långt att en rehabilitering blir svår att genomföra.

Upplysning om farorna med drogmissbruk måste inta en viktig plats i det förebyggande arbetet. Skolan har här en viktig uppgift i att göra barn och ungdomar medvetna om riskerna med alkohol och narkotika och få dem att inse värdet av ett hälsoriktigt levnadssätt.

Radio och TV liksom andra massmedia har ett betydelsefullt inflytande på våra levnadsvanor. De bör svara för en självsanering i sin programverksamhet och undvika inslag som förhärligar drogbruk. Den stora genomslagskraft som radio och TV har gör också att deras programverksamhet bör utnyttjas i betydligt högre grad för upplysning om alkoholens och narkotikans skadeverkningar.

Som ett led i de förebyggande insatserna bör återhållsamhet med alkohol gälla vid all representation. Riksdagen tog förra året ställning för att all statlig representation skall vara spritfri. Denna inställning bör också vara vägledande i representationssammanhang i kommuner, landsting och näringslivet.

I vårt land har vi en unik tillgång i de många folkrörelserna där stora delar av svenska folket är aktiva. Folkrörelserna utgör en betydelsefull kanal för att nå ut med information i missbruksfrågorna. Genom det breda utbudet av aktiviteter kan människors fritid göras meningsfull. Folkrörelserna kan också erbjuda en värdefull gemenskap mellan människor och bidra till att bryta koncentrationssamhällets isolering i vilket missbruket fått en grogrund. De kan vidare erbjuda ett drogfritt alternativ till den kommersiella fritids- och nöjesverksamheten som till stor del får sina inkomster från alkoholförsäljning. Nykterhetsorganisationerna fyller en särskilt viktig roll som opinionsbildare för en ökad folknykterhet och ett hälsoriktigt levnadssätt.

Folkrörelserna måste för att fungera som ett instrument för att åstadkomma hälsoriktigare levnadsvanor ge mer akt på den egna verksamhetens utformning. Inom en del folkrörelser – de tydligaste exemplen har på senare tid hämtats från idrottsrörelsen – har utvecklats festvanor där alkoholbruk och missbruk blivit ett vanligt inslag. Därigenom riskerar dessa folkrörelsesyften att förfelas. Visserligen rör det sig om undantagsfall, men det är viktigt att olika organisationer uppmärksammar sådana problem. Vi finner det

naturligt att där samhället – stat, kommun, landsting – lämnar stöd till organisationer, dessa svarar för drogfria miljöer i den verksamhet som riktar sig till barn och ungdomar.

Eftersom alkoholskadorna står i samband med den totala konsumtionen måste alkoholpolitiken även i fortsättningen innehålla vissa restriktioner. Utgångspunkten för restriktionerna bör enligt vår mening vara att de skall uppfattas som meningsfulla och vara förankrade i folks rättsmedvetande.

I huvudsak anser vi de nuvarande restriktionerna som väl avvägda men, i några avseenden anser vi att de behöver kompletteras. Vad gäller narkotikahanteringen måste insatserna ha en något annan karaktär. Eftersom i princip all narkotikaanvändning – utom den medicinska – är förbjuden, måste tullens, polisens och kriminalvårdens insatser komma i förgrunden.

Information

På senare tid har kommit glädjande tecken på att det intensiva alkoholpolitiska arbetet börjar ge resultat. Alkoholkonsumtionen för år 1980 kommer troligen att visa sig vara lägre än för något år under 1970-talet. Även om det är för tidigt att dra långtgående slutsatser tyder den nedåtgående trenden på att de gjorda insatserna är ett steg i rätt riktning. Vi vill därför, i likhet med vad socialministern gör i budgetpropositionen, framhålla behovet av en fortsatt satsning på information och upplysning kring alkohol- och annat drogmissbruk.

I budgetpropositionen avsätts 7,5 milj. kr. för informationsinsatser enligt SAMO:s förslag. De skall användas för information inom bl. a. skolan, bland värnpliktiga och inom mödra- och barnhälsovården. SAMO har också föreslagit insatser för en fördjupad opinionsbildning mot drogkulturen, däri inbegripet narkotikan. Folkrörelsernas betydelse framhålls också.

Vi finner förslaget från SAMO i huvudsak väl avvägt vad gäller både målgrupper och innehåll. Den närmare utformningen av informationsinsatserna förutsätts av SAMO göras av en särskild arbetsgrupp. Inför den fördjupande information som skall ske vill vi framhålla några viktiga riktlinjer som vi anser bör gälla för insatserna.

Förutom de målgrupper SAMO angett för en informationssatsning vill vi framhålla betydelsen av att inrikta informationen på grupper i eftergymnasial utbildning. Erfarenheten visar att drogmissbruket är utbrett också bland studerande på t. ex. högskolor, AMU-center och folkhögskolor. Många elever i dessa utbildningar är ungdomar som för första gången flyttat från föräldrahemmet. De kommer i en helt ny miljö och bland människor de inte tidigare haft kontakt med. Den nya situationen skapar ofta osäkerhet. Kraven på att klara studierna gör också att den psykiska pressen kan bli svår. En del elever får svårt att finna sig till rätta och söker sin tillflykt till alkohol och narkotika. Inom högskolevärlden finns också en festtradition där drogkulturen har en stark ställning. Därför bör informationen i drogfrågorna

inriktas särskilt på dessa studerandegrupper.

Alkoholen kan genom sina beroendeframkallande effekter ge fysiska och psykiska skador. Informationen måste därför upplysa om de faror som alkoholbruket kan medföra för den enskilde. Men informationen måste också användas som ett medel för att komma åt de bakomliggande faktorer som orsakar alkoholmissbruk.

Många människor i vårt land känner vantrivsel. Ensamheten är utbredd, och naturliga kontakter i närmiljöerna saknas ofta. Den ökade fritiden har inte alltid kunnat fyllas med meningsfullt innehåll. Alkoholen och andra droger får för många kompensera bristen på mänsklig gemenskap och blir ett sätt att fly undan problemen. I alltför hög grad har vi förlitat oss på att samhället via sina institutioner skall lösa dessa grundläggande sociala problem. Men aldrig så många socialassistenter, miljöterapeuter och fritidsledare kan inte ensamma klara den uppgiften om vi inte också som enskilda människor är beredda att ställa upp och ta ansvar. Därför är det viktigt att den attitydpåverkande informationen kring drogfrågorna betonar det personliga ansvarstagandet och människors inneboende förmåga att gemensamt påverka sin situation. Det omfattande föreningslivet utgör en viktig resurs genom vilket vi alla kan vara med och delta i samhällsarbetet. Informationsinsatserna måste visa på positiva alternativ till en passiviserande tillvaro. Barn och ungdomar skall ges vägledning om att de själva kan vara med och utforma en aktiverande och meningsfull fritid som motvikt till en kommersiell nöjesindustri som spekulerar i passiviserande drogkulturer.

Vård och behandling

Under senare år har skett en kraftig utbyggnad av samhällets vårdresurser för alkohol- och narkotikamissbrukare. Den utbyggnaden måste i enlighet med budgetpropositionen fortsätta med syfte att ingen missbrukare skall lämnas utan vård därför att resurser saknas. Med hänsyn tagen till de stora kostnader missbruket orsakar samhället innebär en utbyggd vård, som blir framgångsrik i att bota missbrukare, att samhället på sikt får mindre kostnader till följd av alkohol- och narkotikamissbruk.

För missbruksvården är kommun, landsting, stat och vissa enskilda vårdgivare huvudmän. Vi ser det som värdefullt att en överenskommelse nåtts om överförande av huvudmannaskapet för nykterhetsvårdsanstalterna till landsting och kommuner. Inom missbruksvården har utvecklats olika vårdformer alltifrån sluten vård på sjukhus och behandlingshem fram till öppen vård i familjer. Vi anser att det är en fördel att missbrukarna kan erbjudas ett varierat utbud av vårdformer som kan anpassas till den enskildes förutsättningar och behov.

Utgångspunkten för all missbruksvård måste vara att den så långt möjligt skall kunna ske på frivillig väg. Samtidigt råder stor enighet om att samhället måste ha en möjlighet att, när en vuxen person saknar sjukdomsinsikt eller är

till fara för sin omgivning, tvångsomhänderta denne för vård. Huvudfrågan gäller var tvånget skall ligga och inte om möjlighet till tvångsåtgärder över huvud taget skall finnas. Enligt vår mening är den naturliga lösningen att en möjlighet till tvångsomhändertaganden förläggs inom socialtjänstens ram. En sådan lösning kan på bästa sätt tillgodose den enskilde individens behov av god vård och rättssäkerhet.

Socialtjänstlagen kommer att ersätta den tidigare nykterhetsvårdslagen. Därmed fullföljs den utveckling som pågått sedan början av 1970-talet, då en möjlighet öppnades för kommunerna att införa en enhetlig nämndorganisation, dvs. en enda social centralnämnd skulle svara för socialvården i kommunen. Nykterhetsvården har under senare år kommit i skymundan för andra delar av socialvårdens verksamhet. En förklaring härtill kan vara att nykterhetsvården är den mest tungarbetade och besvärliga delen inom socialvården. Det är viktigt att kommunerna är uppmärksamma på sådana tendenser och ser till att missbruksfrågorna blir en av huvuduppgifterna för den nya socialtjänsten.

Resultaten av missbruksvården visar stora variationer. Fortfarande misslyckas vårdinsatserna ofta, och missbrukare återfaller i sitt missbruk efter genomgången vård. Det ofta förekommande blandmissbruket gör drogmissbrukarna mer nergångna såväl fysiskt som psykiskt än tidigare, vilket försvårat vården. I dag fungerar behandlingssystemet för alkohol- och narkotikamissbrukare många gånger utslagningsbefrämjande. Människor kan sjunka ner i ett allt djupare missbruk utan att samhället ingriper. Långa sjukskrivningsperioder kan förekomma till följd av missbruket utan att adekvat vård sätts in. I stor utsträckning följs missbruket av förtidspensionering. Denna kravlöshet där människor med samhällets ekonomiska stöd får supa och knarka ner sig allt djupare är ingen hjälp för missbrukarna. Den som däremot via genomgången medicinsk vård försöker ta sig ur missbruket får ofta inte tillräckligt stöd. Den f. d. alkoholmissbrukaren eller narkomanen har ofta svårt att få ett arbete, och många bostadsföretag vägrar ta emot den som varit missbrukare. Med ett svagt stöd från samhällets sida under eftervården är risken stor att missbrukaren återfaller i sitt missbruk.

En omprövning måste enligt vår mening ske av behandlingssystemet. Vården måste sättas in på ett tidigt stadium. Att enbart sjukskriva och förtidspensionera människor med missbruksproblem är ingen lösning. En uppsökande verksamhet måste ske bland sjukskrivna och förtidspensionerade som är eller riskerar att bli missbrukare. Enligt vår mening bör en översyn ske av de nuvarande reglerna för sjukskrivning och förtidspensionering av drogmissbrukare. En möjlighet bör också bibehållas för den framtida socialtjänsten att förvalta sjukpenning och pension för missbrukare så att de inte gör av med alla sina pengar på sitt missbruk. Vården måste också göras effektivare och bilda en fungerande vårdkedja där som ett led i rehabiliteringen ingår att arbete och bostad ordnas. Ett värdefullt komple-

ment till samhällets vårdinsatser utgör det frivilliga arbete som utförs av en rad organisationer.

Ett viktigt inslag i förbättringen av missbrukarvården måste vara att öka social- och sjukvårdspersonalens kunnande om missbruksfrågorna. Här måste dels ske en samordning mellan social- och sjukvården, dels ske en samordning mellan missbruksvården och övriga medicinska verksamheter inom sjukvården. Ofta är missbruk orsak till olika kroppssjukdomar. En förbättrad utbildning för vårdpersonalen skulle göra det lättare för dem att ställa rätt diagnos och därmed kunna sätta in rätt behandling.

Ökad uppmärksamhet måste ägnas åt drogbruket bland kvinnor, och åtgärder sättas in som i tid förebygger fosterskador till följd av mödrarnas drogmissbruk.

Inom alkoholforskningen har framgångsrika försök gjorts att via kemiska prover (GT-enzym) analysera om en människa lider av alkoholmissbruk. Metoden är inte helt problemfri, men den kan rätt använd bli ett värdefullt hjälpmedel för att ställa en riktig diagnos. Denna inställning delades också av riksdagen när den förra året tog ställning till en centermotion (1979/80:1655) i frågan.

Frivilliga provtagningar bör kunna ske regelbundet i samband med hälsokontroller och därigenom fungera som en alarmklocka för människor som missbrukar alkohol. Metoden kan bl. a. bli ett instrument för att hos gravida kvinnor spåra alkoholmissbruk och den vägen förebygga fosterskador. Ett annat användningsområde är att använda metoden för regelbundna kontroller av människor som i sitt yrke har att svara för många människors säkerhet. Ökade resurser bör ställas till forskningens förfogande för att utarbeta metoder för att sjukvården genom s. k. laboratoriediagnostik skall kunna spåra alkholmissbruk. Regeringen gav förra året socialstyrelsen i uppdrag att utvärdera GT-testet.

Utbyggnaden av alkoholistvården har hämmats av brist på utbildad personal. Framför allt har det varit svårt att rekrytera tillräckligt med läkare. En förklaring är att tjänstgöring inom alkoholistvård har ett förhållandevis lågt meritvärde för läkare inom olika medicinska specialiteter utom just för tjänstgöring inom vård av alkoholmissbrukare. Eftersom alkoholen ofta ligger bakom olika sjukdomar skulle ett ökat meritvärde för tjänstgöring inom alkoholvården kunna medverka till att läkarkåren fick en större kunskap om alkoholskadorna och deras sjukdomsbild. Ett förbättrat meritvärde skulle också underlätta rekryteringen av alkoholläkare. Frågan har aktualiserats i en centermotion (1979/80:1656) som riksdagen ännu inte tagit ställning till.

Alkoholförtäring på allmän plats

Enligt brottsbalken kan den som förtär alkohol på allmän plats dömas för förargelseväckande beteende. På senare år synes ha skett en liberalisering i

rättspraxis på så vis att domstolarna i en allt mindre utsträckning dömer folk för förargelseväckande beteende när de förtär alkohol offentligen. En förklaring till den höga alkoholkonsumtionen ligger i en alltmer accepterande attityd till alkoholbruket från samhällets sida, där olika inslag som var för sig är av ringa betydelse tillsammantagna lett fram till en låt-gå-inställning. Visserligen kan en kommun i en lokal ordningsstagda besluta om förbud mot alkoholförtäring på allmän plats. Denna lösning är dock enligt vår mening mindre bra. Den kan få till effekt den konstiga situationen att det kan vara förbjudet att i en kommun dricka alkohol på allmän plats men tillåtet i grannkommunen.

I den nuvarande lagstiftningen saknas möjlighet att förverka alkoholen för den som förtär alkohol på allmän plats, vilket begränsar polisens möjligheter att ingripa mot störande beteende. Eftersom barn och ungdomar genomgår en känslig utveckling under sin uppväxt där de tar intryck av de attityder de möter ute i samhället och bland vuxna, skulle det ha ett viktigt normbildande värde om samhället skärpte sin attityd mot dem som förtär alkohol på allmän plats.

På liknande sätt anser vi att det behöver ske en skärpning vad gäller ungdom under 20 år som berusar sig. Inköpsåldern för alkohol har av alkoholpolitiska skäl satts till 20 år. Genom langningen får många ungdomar under 20 år tag i alkohol. Enligt vår mening vore det en värdefull markering om samhället ser till att polisen kan förverka alkohol som ungdomar medför på allmän plats. Denna möjlighet ges redan genom gällande lag, varför det endast krävs en striktare tillämpning från polisens sida.

Till fjolårets riksdag väcktes en centermotion med ovanstående krav. Kravet om förverkandemöjligheter för polisen avvisades med hänvisning till att ordningsstadgeutredningen tar upp frågan till övervägande. Även kravet om förbud mot berusning på allmän plats avvisades. Justitieutskottet ansåg att bestraffningen representerade ett förlegat betraktelsesätt. Vidare anfördes att den akuta berusningen bör betraktas som ett sjukdomstillstånd och att omhändertagande borde ta sikte på att bereda de berusade adekvat vård och behandling.

Något motsatsförhållande behöver inte råda mellan den straffrättsliga regleringen och vårdinsatser. Tvärtom är det självklart att den som är alkoholmissbrukare och ådöms straff för alkoholförtäring på allmän plats skall erhålla lämplig vård. Det bör också vid utmätningen av straff gå att ta hänsyn till omfattningen av alkoholberoendet. Störst betydelse har straffet för att bryta ett alkoholberoende hos den som befinner sig i en begynnande alkoholism.

Enligt vår mening har det ett stort normbildande värde om det blir förbjudet att förtära alkohol på allmän plats. Barn och ungdomar tar lätt intryck av den alltför toleranta attityd som samhället hittills visat. En accepterande attityd mot offentligt supande förtar verkan av den upplysning och information som bedrivs i bl. a. skolor och föreningsliv.

Åtgärder mot langning

Langningen av alkohol, särskilt till minderåriga, är ett av de stora alkoholpolitiska problemen. Det är därför ett bra initiativ regeringen kom med i våras när den startade den breda aktionen mot langningen. Mycket kan vinnas på information och upplysning för att få slut på langningen. Särskilt glädjande är de spontana initiativ som en del ungdomar tagit när man på flera platser demonstrerat mot langningen utanför systembolagets butiker. Det visar på att det finns en ökande medvetenhet hos den unga generationen om langningens fördärvlighet. Dessa ungdomars initiativ måste följas av kraftfulla insatser från vuxengenerationen i kampen mot langningen.

Vi måste få till stånd ändrade attityder gentemot langningen. De flesta människor inser langningens skadlighet, men av ren tanklöshet köper många vuxna ut alkohol till ungdomar. Framför allt måste föräldrarna inse sitt ansvar och inte själva styra in sina barn på alkoholbruk. Vi har också nått dithän att människor står passiva när de uppmärksammar langning fastän de inser det brottsliga i förfarandet. Självfallet betjänas inte samhället av att vi skaparen angivarmentalitet, men i de fall som människor blir varse att någon langar alkohol måste det uppfattas som vars och ens skyldighet att ingripa genom en polisanmälan. En grupp som ofta har en god bild av langningens omfattning är personalen i systembolagets butiker. Enligt nuvarande regler skall de inte anmäla till polisen om de misstänker att någon kund som regelbundet köper ut stora mängder alkohol använder denna i langningssyfte. Enligt vår mening bör det tas fram regler som gör att systembolagspersonalens kunnande kan tas till vara för att motverka langningen. Det kan inte accepteras att människor i uppenbart langningssyfte regelbundet köper ut alkohol för tusentals kronor per vecka utan att samhället har effektiva medel för att ingripa.

Inköpsregistrering

Frågan om inköpsregistrering av alkohol har under hela 1900-talet rönt stort intresse i den alkoholpolitiska debatten. Mellan åren 1919 och 1955 hade vi inköpsregistrering via motbokssystemet. Utan tvivel ledde motbokens avskaffande fram till en klar höjning av den totala alkoholkonsumtionen och därmed ökade alkoholskador. Under de senaste åren har frågan om återinförande av någon sorts inköpsregistrering ånyo kommit att debatteras intensivt. Den debatten har förts mot bakgrund av bl. a. alarmerande rapporter om alkoholskadornas förödande omfattning och den alltmer tilltagande ungdomsalkoholismen. Enligt vår mening måste vi hålla alla möjligheter öppna för att få ned alkoholkonsumtionen. Det långsiktiga alkoholpolitiska programmet tillsammans med ytterligare åtgärder, t. ex. kampanjen mot langningen, kan visa sig ge goda resultat. Om så inte sker, utan den totala alkoholkonsumtionen ligger kvar konstant på ungefär

nuvarande höga nivå de närmaste åren, måste vi vara beredda att införa en inköpsregistrering vid systembutikerna. För att så skall kunna ske med kort varsel är det viktigt att det finns ett system för inköpsregistrering färdigt, vilket kan träda i kraft med kort varsel.

Tull, polis och kriminalvård

Narkotikamissbruket skiljer sig på viktiga punkter från alkoholmissbruket, varför särskilda åtgärder måste till. Till skillnad mot alkohol så är all narkotikaförsäljning brottslig utom den som sker för medicinska ändamål. Särskild tyngd måste därför läggas vid tullens, polisens och kriminalvårdens insatser i narkotikabekämpningen. Det mesta av den narkotika som säljs i Sverige har smugglats in, varför insatserna från tullens sida måste spela en framträdande roll. Med den omfattande bil-, båt- och flygtrafik som sker över våra gränser krävs det mycket stora resurser för att tullen med framgång skall kunna bekämpa narkotikainförseln över våra gränser. Eftersom delar av narkotikainförseln organiseras av internationella brottssyndikat måste stor vikt läggas vid det pågående samarbetet med andra länders tull och polis. Även via FN sker ett samarbete mellan nationer för att begränsa narkotikahandeln i världen. Sverige måste spela en pådrivande roll i den internationella narkotikabekämpningen och verka för att de internationella organen med kraft tar itu med narkotikan.

Den tullfria försäljningen av alkohol på färjor osakar stora problem. Till stor del baserar färjetrafiken sina inkomster på alkoholförsäljning. De nuvarande försäljningsreglerna är alltför liberala och behöver skärpas. Den överenskommelse som tullmyndigheterna i Sverige, Finland och Danmark har träffat med berörda rederier ser vi som ett viktigt steg i rätt riktning.

Genom att stämplingstvång i passhandlingar avskaffats har tullens möjligheter minskat att få reda på vilka människor som misstänkt ofta reser till länder och platser som utgör stationer i den internationella narkotikatrafiken. Ett ensidigt införande av stämplingstvång vid in- och utresa till och från Sverige skulle inte bli ett tillräckligt effektivt instrument för att kontrollera narkotikatrafiken. I första hand bör därför eftersträvas en internationell överenskommelse om att alla länder skall införa stämplingstvång. Men även om inte så kan ske har det ett värde för bekämpningen av narkotikabrottsligheten om de nordiska länderna gemensamt inför krav på stämpling i pass vid in- och utresa till och från respektive länder.

Nära anknytning till tullens verksamhet har polisens och kriminalvårdens insatser. För att människor skall avhålla sig från narkotikahandel måste sanktionssystemet verka avskräckande. Straffen för narkotikabrottslighet har höjts väsentligt sedan slutet av 1960-talet. Enligt vår mening finns det skäl som talar för att ytterligare höja brottspåföljderna för grova narkotikabrott. Ett viktigt steg i den riktningen utgör det förslag regeringen nyligen lagt fram till riksdagen om höjt straff för grovt narkotikabrott.

I de fall människor som ägnar sig åt narkotikaförsäljning själva är narkomaner och säljer för att finansiera sitt eget missbruk måste tyngdpunkten ligga vid vårdinsatserna. När däremot människor ägnar sig åt narkotikaförsäljning som ren affärsverksamhet måste samhället reagera kraftfullt. Vi vet att narkotikan orsakar många och ofta unga människors död. Yrkesmässigt bedriven narkotikaförsäljning kan som vi ser det i vissa fall jämställas med mord, varför det är motiverat med hårdare påföljder än de nuvarande.

Narkotikamissbruk är vanligt bland de intagna på landets kriminalvårdsanstalter. Ett självklart konstaterande måste vara att inget som helst narkotikamissbruk kan accepteras på kriminalvårdsanstalterna, vars verksamhet syftar till att återanpassa brottslingar till en normal tillvaro. Samtidigt skall medges att den humanitet som måste finnas inom kriminalvården i form av bl. a. möjligheter till besök och permissioner samt frigång kan missbrukas för narkotikahantering. Humaniteten får dock inte gå så långt att den motverkar kriminalvårdens syfte. 1978 skedde en viss skärpning av permissionsbestämmelserna i lagen om kriminalvård. Denna ändring synes ha blivit otillräcklig för att hindra missbruket av korttidspermissionerna för att begå nya brott. Därför bör lagen ändras så att en ökad restriktivitet kan iakttas mot intagna som befaras kunna missbruka sina permissioner. En skärpning behöver också ske för att minska missbruket av möjligheterna till brev- och telefonkontakter för brottsliga ändamål. Dessa frågor är f. n. föremål för överväganden i permissionsutredningen. Det bör också enligt vår mening övervägas att skapa särskilda kriminalvårdsanstalter för människor som är dömda för grova narkotikabrott.

För att kunna förhindra narkotikamissbruket på kriminalvårdsanstalterna har flera vägar prövats de senaste åren. Försök har skett med s. k. drogfri behandlingskedja, varigenom de intagna förbinder sig att lämna urinprover så att en kontroll kan ske av att de inte använder narkotika. Denna verksamhet ser vi som ett värdefullt steg på vägen. Vi anser emellertid att strävan måste vara att eliminera all narkotikaanvändning på kriminalvårdsanstalterna.

Med hänvisning till det anförda hemställs*

att riksdagen

1. som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om en informationssatsning till samhälleliga organ om de mål riksdagen fastställt för alkohol- och narkotikapolitiken.
2. som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om en omprövning av behandlingssystemet för alkohol- och narkotikamissbrukare.

*Se även motionerna 1980/81:1913 och 1914.

3. som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om riktlinjer för de fortsatta informationsinsatserna i drogfrågor,
4. hos regeringen begär initiativ till internationell överenskommelse om stämplingstvång i passhandlingar.

Stockholm den 27 januari 1981

RUNE GUSTAVSSON (c)

MAJ PEHRSSON (c)
KARIN ISRAELSSON (c)
MÄRTA FREDRIKSON (c)
MARTIN OLSSON (c)
MARIANNE KARLSSON (c)
ARNE ANDERSSON (c)
i Gustafs

ARNE LINDBERG (c)
ERIK LARSSON (c)
GÖSTA ANDERSSON (c)
ULLA TILLANDER (c)
ELIS ANDERSSON (c)
STINA ANDERSSON (c)

GOTAB 66500 Stockholm 1981